

УДК 327

ДУДНИК О. Я.,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник Фонду
Президентів України (ФПУ) Національної
бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

ОФІЦІЙНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ НАГІРНО- КАРАБАХСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті на основі публічних заяв представників української держави (президентів, міністрів закордонних справ, послів) аналізується офіційна позиція України щодо розв'язання вірменсько-азербайджанського конфлікту. Висвітлюються пропозиції й безпосередні заходи українського керівництва, спрямовані на прискорення врегулювання цієї проблеми та подолання її наслідків.

Ключові слова: офіційна позиція, Нагірно-Карабахський конфлікт, врегулювання, міжнародні організації, регіон, посередник, автономія, національна безпека.

Нині життєво важливі національні інтереси України реалізуються у складному внутрішньому та зовнішньому середовищі, яке характеризується низкою викликів та загроз. Зростає небезпека ескалації так званих «заморожених» і виникнення нових регіональних конфліктів біля кордонів України. Йдеться, насамперед, про нерозв'язані довготривалі конфлікти у Придністров'ї й на Південному Кавказі. Унаслідок залучення до них інших держав, а також «тіньового» бізнесу й міжнародних злочинних угруповань можливості їх врегулювання ускладнюються.

Україну не можуть не хвилювати конфлікти, які знаходяться у безпосередній близькості біля її кордонів. З цією метою вона велику увагу приділяє питанню забезпечення безпеки та стабільності у Балтійсько-Чорноморсько-Каспійському регіоні і, насамперед, питанню врегулювання конфліктів на територіях країн-учасниць Організації за демократію й економічний розвиток (ОДЕР)–ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова).

Так, українське керівництво робило й продовжує робити свій внесок у врегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту¹. Зокрема, Президент

Л. Кучма неодноразово заявляв, що Україна готова брати найактивнішу участь у переговорних процесах, підтримуючи територіальну цілісність та політико-економічну незалежність Республіки Азербайджан.

Міністр закордонних справ України А. Зленко, перебуваючи з візитом у країнах Закавказзя наприкінці 1990-х рр., також наголосив, що Київ виступає за територіальну цілісність Азербайджану.

У жовтні 2002 р. Л. Кучма під час офіційного візиту до Вірменії порушив питання про бачення Україною шляхів виходу з ситуації, що склалася навколо Нагірного Карабаху. Він підтвердив незмінність позиції України у цьому питанні. На його думку, передусім мають домовитися між собою Вірменія й Азербайджан. Альтернативи тут не може бути. Україна, у свою чергу, готова підтримати будь-який мирний сценарій вирішення цієї проблеми. Л. Кучма схвалив розвиток переговорного процесу між Єреваном і Баку, який, за його словами, став проходити у формі «відвертого й чесного діалогу». Водночас він зазначив, що світовий досвід врегулювання конфліктів, аналогічних Нагірно-Карабахському, не має прикладів, коли б вони вирішувалися «без втрат для сторін». Україна ж готова всебічно сприяти обом сторонам у розв'язанні цієї проблеми, але при цьому не прагне брати на себе роль головного переговорника, оскільки посередником у врегулюванні відносин між Вірменією та Азербайджаном з даного питання є Мінська група Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у складі США, Росії та Франції².

З даної проблеми та багатьох інших питань Київ і Баку добре взаємодіють на міжнародних форумах і в межах міжнародних організацій, де часто виступають з єдиною позицією. Їхні представники підтримують один одного на сесіях ООН, у Парламентській Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), ОБСЄ, на нарадах Співдружності незалежних держав (СНД).

Зокрема, у 2000 р. Азербайджан за сприяння України став членом Ради Європи (РЄ), де документально довів, що захоплена Вірменією територія Нагірного Карабаху є неконтрольованою і є одним з головних шляхів поширення наркотичних речовин. Там створено цвинтар ядерних відходів, знищено всі азербайджанські пам'ятки, цінності, школи, мечеті. У свою чергу в 2001 р., коли обговорювалося питання про припинення повноважень української делегації в РЄ, Азербайджан виступив проти схвалення такої резолюції³.

Наприкінці 2003 р. міністр закордонних справ України К. Грищенко закликав ОБСЄ активніше брати участь у розв'язанні конфліктів на пострадянському просторі. Виступаючи на засіданні Ради глав зовнішньополітичних відомств країн ОБСЄ, він зазначив, що одним із пріоритетних

напрямків діяльності ОБСЄ залишається мирне врегулювання кризових ситуацій, що базується на дотриманні основоположних принципів міжнародних відносин, передусім повазі до суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав-учасниць. Український міністр також наголосив, що всі країни ГУУАМ послідовно відстоюють такий підхід. При цьому він вказав на відсутність необхідної рішучості й активності з боку ОБСЄ, зокрема щодо врегулювання штучно створених конфліктів на теренах колишнього СРСР⁴.

Наявність одного мільйона утікачів з Нагірного Карабаху стала для Азербайджану гуманітарною катастрофою. Частина цих людей переїхала до Росії та України, частина – до інших країн. Але основна маса багато років жила в наметових містечках. У 2000 р. Президент Кучма під час офіційного візиту до Азербайджану подарував біженцям сто морських контейнерів, які стали для них житлом. Водночас Азербайджан того ж року на вигідних умовах продав Україні 500 тис. тонн дизпалива, якого не вистачало для проведення сівби.

У 2002 р. жінки України, які брали участь у роботі Форуму ГУУАМ⁵ в Баку, побачивши наметові містечка азербайджанських біженців, де народжуються діти, які не знають, що таке власний дах над головою, помирають хворі й старі, відбуваються весілля, пообіцяли сприяти найшвидшому припиненню конфлікту⁶.

Чимало уваги Україна приділяє розв'язанню Нагірно-Карабахського конфлікту за Президента В. Ющенка. За словами останнього, Азербайджан для України – важливий стратегічний партнер, з яким ми маємо намір поглиблювати й удосконалювати наявні двосторонні взаємини.

Нинішня позиція України в розв'язанні Нагірно-Карабахського конфлікту, за умови невтручання у внутрішні справи протидіючих сторін інших держав, полягає у якнайшвидшому його врегулюванні на основі загально визнаних норм і принципів міжнародного права, зокрема поваги суверенітету, територіальної цілісності, непорушності міжнародно визнаних кордонів держав, а також виконання відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН та рішень ОБСЄ⁷.

Україна вважає справедливою позицію Азербайджану в Нагірно-Карабахському конфлікті й активно підтримує ініціативи Баку⁸ щодо його розв'язання. Про це свідчать заяви її нового керівництва після Помаранчевих подій кінця 2004–початку 2005 рр. Так, навесні 2005 р. таку заяву на спільному брифінгу зі своїм азербайджанським колегою зробив голова МЗС України Б. Тарасюк⁹.

Восени 2006 р., напередодні офіційного візиту до Баку, Президент України В. Ющенко також зазначив, що Україна підтримує ініціативи азербайджанської сторони з Нагірно-Карабахського

питання, зокрема в рамках міжнародних організацій¹⁰. У червні 2007 р. В. Ющенко зазначив, що вірменсько-азербайджанський конфлікт навколо Нагірного Карабаху може бути розв'язаний тільки в межах територіальної цілісності Азербайджану. За словами українського Президента, у проблеми є тільки одне рішення: надання Нагірному Карабаху високого ступеня автономії. Для виконання такого рішення має бути проявлена політична воля. Спроби розв'язати проблему іншим шляхом – це даремне витрачання часу¹¹.

Україна підтримує відповідні ініціативи азербайджанської сторони щодо цього питання і в рамках міжнародних організацій. Вона готова й надалі для розвитку домовленостей, досягнутих у межах ГУАМ, підтримувати азербайджанську сторону, щоб привернути увагу міжнародної спільноти до необхідності активізації зусиль щодо врегулювання Нагірно-Карабахського, а також інших «заморожених» конфліктів на територіях країн-учасниць ГУАМ¹². Зокрема, влітку 2007 р. на пленарному засіданні саміту ОДЕР-ГУАМ Президент України В. Ющенко заявив: «Ми докладаємо спільні зусилля для врегулювання «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі, одним із кроків у цьому напрямі є винесення Нагірно-Карабахського питання на обговорення Генеральної Асамблеї ООН»¹³.

Україна готова виступити у ролі одного з посередників конфлікту. Так, у 2006 р. під час зустрічі з Міністром закордонних справ Республіки Вірменія В. Осканяном, у рамках його офіційного візиту в Україну, В. Ющенко підкреслив, що Україна виступає за мирне врегулювання конфлікту й готова надати свою територію для проведення переговорів щодо його розв'язання¹⁴. Згодом, у вересні того ж року, на спільній прес-конференції з Президентом Азербайджану І. Алієвим В. Ющенко сказав: «Ми готові бути тією стороною, яка могла б виступити в тій формі чи в тій ролі, яка найбільше всього підходить учасникам конфлікту для його врегулювання – Україна, як і раніше, надає всі потенційні можливості, доступні нам, для врегулювання цього конфлікту, і ми просимо азербайджанську сторону врахувати це»¹⁵.

Україна готова включити своїх миротворців до миротворчого контингенту ГУАМ для участі в розв'язанні конфлікту між Азербайджаном і Вірменією за умови схвалення таких дій ООН. У межах ОБСЄ Україна запропонувала свою допомогу для розв'язання проблеми біженців. Вона продовжує закликати країни-учасниці ОБСЄ до активної участі у розв'язанні конфліктів на пострадянському просторі. У липні 2007 р. з ініціативи України на черговій сесії Парламентської асамблеї (ПА) ОБСЄ у Києві була схвалена резолюція з врегулювання конфліктів у країнах-членах. Вона передбачає розв'язання вірменсько-

азербайджанського – Нагірно-Карабахського конфлікту в межах територіальної цілісності, непорушності кордонів і суверенітету Азербайджану. У резолюції також зазначається, що конфлікт повинен бути розв'язаним на основі рішень, схвалених ООН, а Косовська модель і методи врегулювання інших конфліктів не можуть бути застосовані до Нагірного Карабаху. Водночас сесія ПА ОБСЄ відхилила пропозиції вірменської делегації про виключення із вказаної резолюції поправок про непорушність кордонів Азербайджану й залучення до переговорів вірменської общини Нагірного Карабаху¹⁶.

Нинішня позиція України в Нагірно-Карабахському конфлікті визначається Стратегією національної безпеки України, яка затверджена указом Президента від 27 лютого 2007 р. Згідно з нею, основними пріоритетами регіонального співробітництва у Балтійсько-Чорноморсько-Каспійському регіоні є: утвердження демократії та безпеки, розширення і поглиблення співпраці у форматах Спільноти Демократичного Вибору і ОДЕР-ГУАМ; активізація взаємодії з європейськими регіональними організаціями та участь у реалізації багатосторонніх проектів, формування субрегіональних систем колективної безпеки в інтересах усіх держав регіону. Україна має залишатися активним учасником процесів врегулювання «заморожених» конфліктів у регіоні¹⁷.

Керівництво держави виходить з того, що врегулювання таких конфліктів має ґрунтуватися на дотриманні загально визнаних демократичних принципів верховенства права, забезпечення основних свобод людини, поваги до суверенітету й територіальної цілісності держав у межах мирного переговорного процесу. Для забезпечення відкритості й прозорості процесів мирного врегулювання Україна надає перевагу широкому залученню до них спеціалізованих міжнародних організацій, впливових європейських гравців, наприклад ЄС¹⁸.

Особливе значення у цьому плані вона відводить ОДЕР-ГУАМ. Так, навесні 2006 р. на прес-конференції глав держав-учасниць ГУАМ Президент В. Ющенко заявив, що питання, які стосуються міжнародного тероризму, сепаратизму, екстремізму, транснаціональної організованої злочинності сприймаються нами як головні перешкоди на шляху демократичних перетворень й економічного розвитку. Україна разом з іншими державами ГУАМ виступає за активізацію спільних зусиль у справі усунення цих перешкод, а також підтвердила свою готовність до активної й конструктивної взаємодії з Європейським Союзом і Сполученими Штатами в цьому напрямку¹⁹.

29 травня 2008 р. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Азербайджанській Республіці Б. П. Клімчук під час прес-конференції

для ЗМІ Азербайджану заявив про незмінну позицію України щодо врегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту, яка чітко доводиться підтримкою України на Генеральній асамблеї ООН резолюції стосовно ситуації на окупованих територіях Азербайджану. «А підтримка країнами-учасницями ГУАМ цієї резолюції ще раз підкреслює потужність та дієздатність ОДЕР-ГУАМ», – зазначив Посол²⁰.

Отже, Україна протягом багатьох років займає чітку й принципову позицію щодо врегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту. Вона полягає у збереженні територіальної цілісності Азербайджану й наданні Нагірному Карабаху широкої автономії. Український підхід базується на загальноновизначених нормах і принципах міжнародного права, резолюціях Ради Безпеки ООН й ОБСЄ. Українське

бачення розв'язання даної проблеми відповідає не тільки її національним інтересам, а й інтересам держав Балтійсько-Чорноморсько-Каспійського регіону, а також сприяє розвитку стратегічних і партнерських відносин з Азербайджанською Республікою. Україна бере активну участь у розв'язанні цієї проблеми в межах РС, ОБСЄ, ОДЕР-ГУАМ, СНД і навіть ООН, намагаючись активізувати їх і світову громадськість для врегулювання конфлікту. Україна готова виступати у ролі одного з посередників конфлікту, надати свою територію для переговорів між Азербайджаном і Вірменією, а також включити свої військові підрозділи до миротворчого контингенту в Нагірному Карабасі.

І нарешті, Україна на двосторонньому рівні надавала посильну допомогу Азербайджану в подоланні наслідків конфлікту.

ПОСИЛАННЯ

(Endnotes)

- ¹ У наслідок воєнної фази вірменсько-азербайджанського протистояння, яка тривала упродовж 1991-1994 р. вірменські війська захопили 20% території Азербайджану, з-поміж яких 85% території Нагірного Карабаху і 9% власне азербайджанських земель.
- ² Нагірно-Карабахська проблема має бути вирішена виключно мирним шляхом, підкреслив в Єревані президент України // Країни світу. Азербайджан. Укрінформ про країну, <http://svit.ukrinform.ua/Azerb/azerb.php?menu=ukrinform>.
- ³ Замятін В. Інтерв'ю. Талят Алієв: Україні в Азербайджані треба працювати на випередження, <http://www.day.kiev.ua/66191/>.
- ⁴ Грищенко закликав ОБСЄ бути активнішою // День. – 2003. – №218, 2 грудня, <http://www.day.kiev.ua/40443/>.
- ⁵ Форум жінок країн-членів ГУАМ (Грузія, Україна, Узбекистан, Азербайджан, Молдова) є неурядовим, громадським об'єднанням, головними цілями та завданнями якого є встановлення тісного співробітництва між жінками-парламентаріями, державними і суспільними діячами, жіночими громадськими організаціями п'яти країн – Грузії, України, Узбекистану, Азербайджану, Молдови.
- ⁶ Замятін В. Інтерв'ю. – Там само: <http://www.day.kiev.ua/66191/>.
- ⁷ Україна підтримує ініціативи азербайджанської сторони щодо Нагірно-Карабахського питання – інтерв'ю Віктора Ющенка, http://www.president.gov.ua/news/data/17_10165.html
- ⁸ Баку виступає за першочергове звільнення частини окупованих азербайджанських земель і повернення біженців, а потім розв'язання питання про статус Карабаху під міжнародною гарантією. Азербайджан готовий надати Карабаху дуже високий ступінь автономії, <http://www.day.kiev.ua/141665/>
- ⁹ Україна вважає справедливою позицію Азербайджану в Нагірно-Карабахському конфлікті, [proUA/19.05.2005, 13:22, http://ua.proua.com/news/2005/05/19/132237.html](http://ua.proua.com/news/2005/05/19/132237.html).
- ¹⁰ Ющенко підтримав азербайджанців у Карабахському конфлікті // Оглядач, <http://oglyadach.com.ua/news/2006/9/7/111068.htm>.
- ¹¹ Виктор Ющенко: «Карабахская проблема может быть решена только в рамках территориальной целостности Азербайджана» // Day.Az. – 2007, 15 июня, <http://www.day.az/news/politics/83062.html>.
- ¹² Україна підтримує ініціативи азербайджанської сторони щодо Нагірно-Карабахського питання – інтерв'ю Віктора Ющенка, http://www.president.gov.ua/news/data/17_10165.html.
- ¹³ Ющенко пропонує ГУАМ відновити Шовковий шлях // УНІАН. – 2007.19.07, <http://www.unian.net/ukr/news/news-200238.html>.
- ¹⁴ Карабахський конфлікт можуть вирішити у Києві // Обозреватель, http://www.obozrevatel.com/news_print/2006/6/19/119409.htm.
- ¹⁵ Президент запропонував Україні роль миротворця // Портал інформаційна Україна. – 2006, 8 вересня, <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?url=http>.
- ¹⁶ В резолюцію ПА ОБСЄ включені важливі пункти по урегулюванню нагорно-карабахского конфликта // ИА.Тренд. –2007, 11.07, http://www.bizspravka.ru/view_article_print.php?id=260838.
- ¹⁷ Указ президента України від 12 лютого 2007 року №105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» // <http://www.president.gov.ua/documents/5728.html>.
- ¹⁸ Відповідь Речника МЗС України на запитання інформаційного агентства Інтерфакс-Україна щодо

офіційного візиту в Україну Міністра закордонних справ Республіки Вірменія, 17.06.2006, <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/publication/content/6124.htm>.

¹⁹ Нагірно-Карабахська проблема має бути вирішена виключно мирним шляхом, підкреслив в Єревані президент України // Країни світу. Азербайджан. Укрінформ про країну, <http://svit.ukrinform.ua/Azerb/azerb.php?menu=ukrinform>.

²⁰ Посольство України в Азербайджанській Республіці: <http://www.mfa.gov.ua/azerbaijan/ua/news/detail/13208.htm>.

Dudnik O.Y. Official position of Ukraine in Nagorno-Karabakh conflict settlement / The Vernadsky National Library of Ukraine.

The article, based on public statements made by representatives of the Ukrainian state (presidents, foreign ministers, ambassadors), shows the official position of Ukraine concerning the resolution of Armenian-Azerbaijani conflict. Proposals and direct steps of the Ukrainian leadership to accelerate the settlement of this problem and to overcome its consequences are highlighted.

Key words: official position, the Nagorno-Karabakh conflict settlement, international organizations, region, intermediary, autonomy, national security.

Дудник О. Я. Официальная позиция Украины по урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта / Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского

В статье на основе публичных заявлений представителей украинского государства (президентов, министров иностранных дел, послов) проанализирована официальная позиция Украины относительно разрешения армяно-азербайджанского конфликта. Освещаются предложения и непосредственные шаги украинского руководства, направленные на ускорение урегулирования этой проблемы и преодоление ее последствий.

Ключевые слова: официальная позиция, Нагорно-Карабахский конфликт, урегулирование, международные организации, регион, посредник, автономия, национальная безопасность.

Стаття надійшла до редколегії 16.09.2009

Прийнята до друку 05.10.2009